

edice **aliter**

Alan **Weisman**

SVĚT BEZ NÁS

edice **aliter**

edice **aliter** — svazek **80**

Alan
Weisman

SVĚT BEZ NÁS

Přeložila Hana Antonínová

Argo a Dokořán 2022

The World Without Us

Copyright © 2007 by Alan Weisman

Afterword copyright © 2022 by Alan Weisman

Translation © Hana Antonínová, 2008, 2022

ISBN 978-80-257-3821-4 (váz)

ISBN 978-80-257-3922-8 (e-kniha)

Památce Sonii Marguerite

*s nekonečnou láskou
ze světa bez Tebe*

Obsah

Úvod: Opičí kóan	13
I. část	19
1. Slábnoucí závany rajske vůně	21
2. Rozpad domova	28
3. Město bez nás	35
4. Svět krátce před námi	58
5. Ztracený zvěřinec	75
6. Africký paradox	93
II. část	121
7. Co se rozpadne	123
8. Co přetrvá	137
9. Polymery jsou věčné	149
10. Ropné pole	170
11. Svět bez farem	190
III. část	223
12. Osud starobylých a moderních divů světa	225
13. Svět bez válek	240
14. Ptáci bez nás	250
15. Palčivé dědictví	263
16. Geologické stopy naší existence	287

IV. část	307
17. Kam se ubíráme?	309
18. Umění po nás	323
19. Mořská kolébka	337
Coda: Naše Země, naše duše	355
Doslov ke 2. vydání z roku 2022:	
Svět bez nás, svět s námi	363
Poděkování	371
K českému vydání	386
Vybraná literatura	387
Rejstřík	409

*Das Firmament blaut ewig, und die Erde
Wird lange fest steh'n und aufblüh'n im Lenz.
Du aber, Mensch, wie lange lebst denn du?*

Nebeská klenba bude navěky modrá a Země
bude dlouho s každým jarem rozkvétat.
Ale ty, člověče, jak dlouho budeš žít?

Li Po / Hans Bethge / Gustav Mahler
Čínská flétna: Pijácká píseň o bidě na světě
Das Lied von der Erde

SVĚT BEZ NÁS

Jednoho červnového rána roku 2004 seděla Ana María Santi u kůlu, který podpíral rozlehlou střechu krytou palmovým listím. Se svažtělým čelem sledovala shromáždění svých soukmenovců. Scéna se odehrávala ve vesnici Mazáraka na řece Río Conambu, ekvádorském přítoku horního toku Amazonky. Až na vlasy, i po sedmdesátce stále ještě husté a černé, připomínalo její vzezření vyschlý a scvrklý lusk. Sedé oči vypadaly tak trochu jako dvě světlé ryby uvíznuvší v tmavých záhybech její tváře. Směsicí jazyka kečua a téměř vymizelého jazyka kmene Zápara plísnila své neteře a vnučky. Hodinu po rozbřesku už byly opilé, stejně jako všichni ostatní obyvatelé vesnice kromě Any Maríi.

Záminkou jim byla slavnost podobná dožínkám – *minga*. Čtyřicet bosých Záparů, někteří z nich s pomalovaným obličejem, se tísnilo v kruhu na lavicích z hrubě opracovaných kmenů. Muži měli vymýt a vypálit kus lesa a vytvořit tak prostor pro nové maniokové políčko Anina bratra. Dříve než se vydali do lesa, posilovali se litry kvašeného nápoje *chicha*. Dokonce i děti usrkávaly z keramických misek plných mléčně bílého kyselého piva připravovaného z dužiny manioků fermentované slinami žen, které ji žvýkaly celý den. Davem vesničanů se proplétaly dvě dívky se stěbly trávy vpletenými do vlasů, dolévaly misky s pivem a roznášely talíře plné kaše připravené ze sumčího masa. Pouze stařešinům a hostům pak nabízely vařené maso tmavé jako čokoláda. Ale Ana María Santi, nejstarší ze všech přítomných, nejedla a nepila nic.

Přestože lidstvo již spěšným krokem vstupovalo do nového tisíciletí, Záparové sotva vkročili do doby kamenné. Dosud v podstatě obývali stromy, stejně jako chápani, ze kterých podle svého přesvědčení pocházeli. Svazovali palmové kmeny liánami *bejuco* a kladli na ně střechy spletené z palmových listů. Než se v kraji objevil maniok, byla jejich hlavní zeleninou palmová srdíčka. Jako zdroj bílkovin jim sloužily ryby, které lovili do sítí, a tapíři, pekariové, lesní křepelky a ptáci hoko, které lovili lehkými bambusovými oštěpy a foukačkami.

Dělají to dosud, ale lovné zvěře už je málo. Ana María říká, že v době mládí jejích prarodičů jim les dával dostatek obživy, i když Záparové byli v té době jedním z nejpočetnějších kmenů v Amazonii. Ve vesnicích roztroušených kolem všech řek v kraji jich žilo na 200 000. Potom se kdesi daleko něco stalo, a jejich svět – i svět všech ostatních lidí – se navždy změnil.

Onou událostí bylo, že Henry Ford vymyslel, jak vyrábět automobily ve velkém. Poptávka po nafukovacích duších do pneumatik brzy hnala ctižádostivé Evropany proti proudu každého splavného toku v Amazonii. Zabírali půdu, kde rostly kaučukovníky, a nutili dělníky těžit surový kaučuk. V Ekvádoru je v tom podporovali Kečuové, které španělští misionáři v minulosti obrátili na křesťanskou víru. S radostí pomáhali přivazovat pohany z kmene Zápara ke kaučukovníkům, aby museli pracovat tak dlouho, dokud nepadnou. Záparské ženy a dívky byly považovány za chovné samice nebo sexuální otrokyně a byly znásilňovány až k smrti.

Ve 20. letech dvacátého století však kaučukovníkové plantáže v jihovýchodní Asii trh s jihoamerickým přírodním latexem rozvrátily. Několik stovek Záparů, jimž se podařilo uniknout kaučukové genocidě, se dál skrývalo. Někteří se vydávali za Kečuy a žili mezi nepřáteli, kteří nyní obsadili jejich kraj. Jiní prchli do Peru. Mělo se za to, že

ekvádorští Záparové byli vyhubeni. Jakmile ale v roce 1999 Peru a Ekvádor urovnaly své dlouholeté spory o pohraniční území, objevil se v ekvádorské džungli peruánský šaman z kmene Zápara. Tvrdil, že přišel, aby konečně navštívil své příbuzné.

Znovuobjevení ekvádorští Záparové se stali antropologickou senzací. Vláda uznala jejich právo na vlastní území, i když se jednalo jen o zlomek původního území předků, a UNESCO vypsal grant určený na oživení kultury a záchranu jazyka Záparů. V té době však tímto jazykem hovořili už jen čtyři příslušníci kmene, mezi nimi i Ana María Santi. Les, který kdysi znávali, téměř zcela zmizel: Od uchvatitelských Kečuů se místní naučili kácet stromy kovovými mačetami a vypalovat pařezy, aby získali plochy pro pěstování manioku. Po jediné sklizni muselo každé políčko zůstat několik let ležet ladem. Kam oko pohlédlo, tam místo nebetýčného baldachýnu stromů trčely šlahouny druhotného porostu vavřínu, magnolií a palem *copa*. Hlavní potravou Záparů se stal maniok, který konzumovali po celý den v podobě nápoje *chicha*. Záparové se sice dožili 21. století, ale vkročili do něj podroušení a už nevystřízlivěli.

Ještě stále lovili. Muži nyní odcházeli na celé dny, ale nenacházeli tapíry, ba dokonce ani křepelky. Museli se uchýlit k lovu chápanů, jejichž maso bývalo dříve tabu. Ana María znovu odstrčila misku s čokoládově hnědým masem, z něž po straně vyčnívala drobná pacička bez prstů. Vystrčila vráscitou bradu směrem k odmítnuté porci vařeného opičího masa.

„Když se snížíme k pojidání svých předků,“ ptala se, „co nám zbude?“

Dnes už jsme příliš vzdáleni lesům a savanám našich předků a jen málokdo dosud vnímá spojitost s našimi zvířecími předchůdci. Pozoruhodné je, že Záparové si ji dosud

uvědomují, protože k vývojovému oddělení lidí od ostatních primátů došlo na jiném kontinentu. Přesto se nás však v poslední době zmocnil plíživý pocit podobný tomu, jaký má Ana María. Nemusíme se sice uchýlovat ke kanibalismu, ale nebudeme v budoucnosti čelit stejně děsivé volbě?

Príslušníci minulé generace unikli jaderné zkáze; i my sami máme štěstí a vyhýbáme se jaderné hrozbě a dalším hrůzám. Často se ale ptáme, jestli jsme si neúmyslně neotrávili nebo nepřidusili planetu – a s ní i sebe. Půdu a vodu jsme využívali a zneužívali natolik, že jí dnes máme k dispozici mnohem méně než dřív. Vytláčili jsme tisíce rostlinných a živočišných druhů, které se pravděpodobně už nikdy neobjeví. Z vážených a uznávaných míst se ozývá varování, že náš svět může jednou zdegenerovat do podoby nezastavěného a plevelem zarostlého pozemku, kde se budou vzájemně pronásledovat a lovit jen vrány a krysy. Jestli se to opravdu jednou stane; v jakém okamžiku dojdou věci tak daleko, že přes všechnu svou tolik vychvalovanou inteligenci nebudeme mezi těmi, kteří přežijí?

Popravdě řečeno, nevíme. Zatvrzele si totiž odmítáme přiznat, že skutečně může dojít k nejhoršímu. Zradit nás mohou právě naše instinkty, protože jsme je dlouhé věky vedli k tomu, aby nám pomáhaly popírat či ignorovat zlé znamení, jež by v nás mohla vyvolat ochromující strach.

Pokud nás ochablé instinkty nechají vyčkávat tak dlouho, až bude pozdě, je to zlé. Pokud ale posílí náš odpor tváří v tvář kupícím se zlověstným znamením, bude to dobré. Už několikrát se stalo, že bláznivá a nezlomná naděje vnukla lidem tvůrčí nápady, jež je zachránily před záhubou. Vyzkoušejme si tedy neobvyklý experiment: předpokládejme, že došlo k nejhoršímu. Vyhynutí lidstva je hotová věc. Nebyla to jaderná katastrofa, srážka s asteroidem ani jiná ničivá událost, která by kromě lidstva smetla také všechno ostatní a pronikavě změnila i to, co zůstalo. Nenaplnil se ani žádný pochmurný ekologický scénář, podle nějž lidstvo

zahyne v pozvolné agonii a vezme s sebou i mnoho dalších rostlinných a živočišných druhů.

Místo toho si představte svět, ze kterého náhle zmizí všichni lidé. Zítřka.

Je to sice nepravděpodobné, ale v zájmu diskuse připustíme, že to není nemožné. Řekněme, že nás zahubí specifický virus – ať už přirozený, nebo sestrojený s ďábelským úmyslem –, který vše ostatní ponechá nedotčené. Nebo nějaký nesnášenlivý a zlovolný vědec poškodí přesně těch 3,9 % DNA, která z nás dělají lidské bytosti, a nikoli šimpanze, nebo objeví dokonalý způsob sterilizace spermií. Nebo nás třeba Ježíš – později se jím budeme zabývat více – či nějaký vesmírní vetřelci přenesou jinam, ať už na nebesa, nebo do nějaké zoo na opačném konci galaxie.

Podívejte se kolem sebe na dnešní svět. Podívejte se na svůj dům, na svoje město. Na okolní krajinu, na chodník pod nohama, na půdu pod ním. Ponechejte všechno na svém místě, ale odmyslete si lidské bytosti. Sproved'te nás ze světa a sledujte, co zůstane. Jak by reagovala příroda, kdyby byla náhle osvobozena od neúnavných tlaků, jimiž na ni působíme? Jak rychle by se podnebí vrátilo tam, kde bylo v dobách, než jsme roztočili všechny motory?

Jak dlouho by trvalo, než by se příroda vzchopila a obnovila Eden do podoby, jakou měl v dobách, než se objevil Adam neboli *Homo habilis*? Dokázala by vůbec zahladit všechny naše stopy? Jak by sprovedila ze světa naše monumentální města a veřejné stavby, jak by rozložila na základní a neškodné prvky nespočetné toxické syntetické látky? Nebo jsou některé z nich tak nepřírozené, že jsou pro ni nezničitelné?

A co naše nejvybranější výtvoř – architektura, umění, nesčetné projevy lidského ducha? Jsou některé z nich skutečně věčné – přinejmenším natolik, aby vydržely tak dlouho, než Slunce expanduje a spálí naši Zemi na škvarek?

A mohli bychom snad dokonce i *potom* zanechat nějakou nepatrnou, trvalou stopu ve vesmíru, nějakou trvalou září

či ozvěnu pozemského lidstva, nějakou meziplanetární známku toho, že jsme zde kdysi byli?

Chceme-li si udělat představu o tom, jak by vypadal svět bez nás, musíme se kromě jiného zamyslet nad tím, jak vypadal před námi. Neumíme cestovat v čase a fosilie nám poskytují jen útržkovité informace. Ale i kdybychom měli úplný záznam o minulosti, budoucnost by stejně nebyla jejím dokonalým odrazem. Některé organismy jsme přivedli k definitivní záhubě, takže se ony samy ani jejich DNA už nikdy neobjeví. Některé naše skutky jsou patrně neodčinitelné, a proto planeta po našem zmizení nebude stejná, jaká byla v dobách před naším příchodem.

Ale rozdíly přesto nemusí být nijak zásadní. Příroda už zažila horší ztráty, a vždy dokázala zaplnit prázdné prostory. Dokonce ještě dnes je na Zemi několik míst, kde můžeme všemi smysly vnímat obraz ráje, jak vypadal před naším příchodem. Přivádějí nás k údivu nad tím, jak by mohla příroda vzkvétat, pokud by k tomu měla příležitost.

A protože necháváme pracovat svou představivost, proč bychom nemohli snít i o přírodě, jejíž blaho nezávisí na našem zániku? I my jsme konec konců savci. Každá forma života je součástí nesmírného přírodního obrazu. Nebyla by po zániku lidstva naše planeta o něco ochuzena?

Je snad možné, že by si svět po našem zániku nevydechl úlevou, ale začal by nás postrádat?